

Тема 7. СПЕЦИФІКА ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ ПРОФЕСІЙНИМИ УЧАСНИКАМИ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Специфічні питання фінансового моніторингу при здійсненні всіх видів професійної діяльності на ринку цінних паперів.

Взаємодія між суб'єктами первинного фінансового моніторингу.

Хоч кримінальне покарання за відмивання грошей і є основою для ефективної боротьби з відмиванням грошей, найбільша увага у цій сфері все ж надається запобіганню. Це пояснюється тим, що дуже важливий внесок у протистоянні цій загрозі може бути зроблений фінансовим сектором, оскільки фінансові установи (в тому числі і професійні учасники ринку цінних паперів) є ключовим елементом у виявленні протиправних трансакцій, завдяки їхній унікальній функції у платіжній системі країни та у накопиченні та передачі фінансових активів. Це відображено важливістю, яка надається ідентифікації клієнтів та реальних власників, наявності системи належного зберігання записів, необхідній старанності фінансових установ щодо незвичайних трансакцій, та розвитку внутрішніх програм проти відмивання грошей.

Для фондового ринку в цілому характерні спрощення, легкість, з якою може відбуватися торгівля цінними паперами в сучасних умовах (наприклад, електронна торгівля) і можливість проводити трансакції на ринках, що практично «не визнають» національних кордонів країн. Сучасний етап розвитку фондового ринку в Україні характеризується зростанням обсягів інвестування в економіку, необхідністю належного обслуговування інвестиційних процесів та належного захисту прав інвесторів, становленням системи корпоративного управління. Ці процеси неможливо забезпечити без якісної системи торгівлі цінними паперами, обліку прав власності та ефективної системи контролю за ринком цінних паперів, впровадження відповідних процедур, які могли б вберегти його від «брудних грошей».

Цінні папери – документи встановленої форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошові або інші майнові права, визначають взаємовідносини особи, яка їх розмістила (видала), і власника, та передбачають виконання зобов'язань згідно з умовами їх розміщення, а також можливість передачі прав, що випливають із цих документів, іншим особам.

Цінні папери за формою існування поділяються на документарні та бездокументарні. Цінні папери за формою випуску можуть бути на пред'явника, іменні або ордерні. Права, посвідчені цінним папером, належать: пред'явникові цінного паперу (цінний папір на пред'явника); особі, зазначеній у цінному папері (іменний цінний папір); особі, зазначеній у цінному папері, яка може сама здійснити ці права або призначити своїм розпорядженням (наказом) іншу уповноважену особу (ордерний цінний папір).

В Україні у цивільному обороті можуть бути такі групи цінних паперів: пайові цінні папери – цінні папери, які посвідчують участь їх власника у статутному капіталі (крім інвестиційних сертифікатів), надають власнику право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, та частини майна у разі ліквідації емітента; боргові цінні папери – цінні папери, що посвідчують відносини позики і передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти відповідно до зобов'язання; іпотечні цінні папери – цінні папери, випуск яких забезпечено іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які посвідчують право власників на отримання від емітента належних їм коштів; приватизаційні цінні папери – цінні папери, які посвідчують право власника на безоплатне одержання у процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду; похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів; товаророзпорядчі цінні папери – цінні папери, які надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, вказаним у цих документах.

Äî î ñî àè, üèà í ààóèà î ðààî àèàñî î ñò³ í à ö³í í èè î àî³ð, î àðàðî àüðü óñ³ î î ñà³à+áí³ í èì î ðààà. Äèü î àðààà+³³ í ø³é î ñî³ í ðàà, î î ñà³à+áí èð ö³í í èì î àî³ ì í à î ðàà'yáí èèà,

достатньо вручити цінний папір цій особі. Права, посвідчені іменним цінним папером, передаються у порядку, встановленому законами України. Права, посвідчені ордерним цінним папером, передаються шляхом вчинення на цьому папері індосаменту. Індосант відповідає за наявність та здійснення цього права. Згідно з індосаментом до особи, якій (або у розпорядження якої) передаються права, посвідчені цінним папером (індосата), переходять усі ці права. Індосамент може бути бланковим (без зазначення особи, щодо якої має бути здійснене виконання зобов'язань) або ордерним (із зазначенням такої особи).

Похідні цінні папери – цінні папери, механізм випуску та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом терміну, визначеного договором (контрактом), цінних паперів, інших фінансових та/або товарних ресурсів. Фондовим деривативом є дериватив, щодо якого Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку зробила висновок про віднесення його до похідного цінного паперу як опціон чи ф'ючерс. Опціони та ф'ючерси на будь-який базовий актив, укладені як стандартизовані контракти, є похідними цінними паперами, обіг яких здійснюється виключно на фондових чи товарних біржах або в організаційно оформлених позабіржових торгівельно-інформаційних системах. Таким чином, похідні цінні папери – опціон та ф'ючерс – належать до цінних паперів, операції з якими підлягають обов'язковому фінансовому моніторингу в разі наявності ознак, визначених статтею 11 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом».

Професійні учасники ринку цінних паперів, що отримали статус фінансової установи, для ідентифікації клієнта – юридичної особи мають ідентифікувати фізичних осіб, які є власниками цієї юридичної особи, мають прямий або опосередкований вплив на неї та отримують економічну вигоду від її діяльності. Крім того, у разі якщо юридична особа є господарським товариством, фінансова установа має ідентифікувати фізичних осіб, які мають істотну участь у цій юридичній особі. Контроль – вирішальний вплив однієї чи декількох пов'язаних юридичних та/або фізичних осіб на господарську діяльність суб'єкта господарювання чи його частини, який здійснюється безпосередньо або через інших осіб, зокрема завдяки: праву володіння чи користування всіма активами чи їх значною частиною; праву, яке забезпечує вирішальний вплив на формування складу, результати голосування та рішення органів управління суб'єкта господарювання; укладенню договорів і контрактів, які дають можливість визначати умови господарської діяльності, давати обов'язкові до виконання вказівки або виконувати функції органу управління суб'єкта господарювання; заміщенню посади керівника, заступника керівника спостережної ради, правління, іншого наглядового чи виконавчого органу суб'єкта господарювання особою, яка вже обіймає одну чи кілька із зазначених посад в інших суб'єктах господарювання; обійманню більше половини посад членів спостережної ради, правління, інших наглядових чи виконавчих органів суб'єкта господарювання особами, які вже обіймають одну чи кілька із зазначених посад в іншому суб'єкті господарювання. Пов'язаними особами є юридичні та/або фізичні особи, які спільно або узгоджено здійснюють господарську діяльність, у тому числі спільно або узгоджено чинять вплив на господарську діяльність суб'єкта господарювання. Концентрація – це безпосереднє або опосередковане придбання, набуття у власність іншим способом чи одержання в управління часток (акцій, паїв), що забезпечує досягнення чи перевищення 25 або 50 відсотків голосів у вищому органі управління відповідного суб'єкта господарювання. Істотна участь – пряме або опосередковане, самостійно або спільно з іншими особами володіння 10 і більше відсотками статутного капіталу або права голосу придбаних акцій (паїв) юридичної особи або незалежна від формального володіння можливість вирішального впливу на керівництво чи діяльність юридичної особи.

Для укладання угод щодо цінних паперів, які випущені в документарній формі, на фондовому чи на організаційно оформленому позабіржовому ринку цінні папери мають бути знерухомлені в депозитарії. Торги на фондових біржах здійснюються брокерськими конторами за відкритими для клієнтів грошовими рахунками та рахунками у цінних паперах. Участь у торгах на ринку заявок Першої Фондової Торгівельної Системи беруть

члени ПФТС, які уклали відповідні договори з розрахунковими установами. Вищезазначене виключає використання готівкових коштів, цінних паперів на пред'явника, які не знерухомлені в депозитарних установах при здійсненні торгів на біржах. Крім цього, виключена можливість участі у торгах на організаційно оформлених ринках сторін, які мають відповідну реєстрацію, місце проживання чи місце знаходження в країні (на території), яка не бере участь в міжнародному співробітництві у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, в зв'язку з тим, що учасником торгів може бути тільки юридична особа, яка зареєстрована в Україні та має відповідну ліцензію Комісії.

Фінансова установа зобов'язана ідентифікувати клієнтів, що укладають договори про надання фінансових послуг. Фінансова послуга – операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, – і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів. Комерційна діяльність по цінних паперах (ділерська діяльність) – здійснення цивільно-правових угод щодо цінних паперів, які передбачають оплату цінних паперів проти їх поставки новому власнику від свого імені та за свій рахунок з метою перепродажу третім особам (ділерська діяльність), крім випадків, передбачених законодавством. Таким чином, операція з купівлі-продажу цінних паперів між двома торговцями цінними паперами до фінансових послуг не відноситься за умов, що продаються власні активи з боку одного торговця від власного імені, та придбаваються активи у власність іншого торговця, та ідентифікація осіб, що здійснюють операцію, не здійснюється за умов, що операція не підлягає фінансовому моніторингу.

З моменту набрання чинності «Положення про здійснення фінансового моніторингу учасниками ринку цінних паперів» затвердженого рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку 04.10.2005 №538, в своїй роботі банки, як професійні учасники ринку цінних паперів повинні керуватись Положенням про здійснення банками фінансового моніторингу, яке затверджено Постановою Правління Національного банку України 14.05.2003 №189 (із змінами від 14.10.2003 №446 та від 20.09.2005 №341). Поряд з цим банки – професійні учасники ринку цінних паперів при розробці та поновленні програм здійснення фінансового моніторингу операцій з цінними паперами повинні враховувати рекомендації Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (зокрема додатки 1, 2 до Положення про здійснення фінансового моніторингу учасниками ринку цінних паперів). Крім того, відповідальний працівник за проведення фінансового моніторингу операцій з цінними паперами проходить навчання та/або підвищення кваліфікації з питань запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванню тероризму відповідно до вимог Державної комісії з цінних паперів а фондового ринку.

Якщо при здійсненні операції переміщення цінних паперів реєстратором відкривається особовий рахунок в системі реєстру, то реєстратор зобов'язаний здійснити ідентифікацію номінального утримувача, якому в системі реєстру відкривається рахунок. При передачі системи реєстру власників іменних цінних паперів ведення системи реєстру не припиняється та нових рахунків не відкривається, отже здійснювати ідентифікацію осіб, яким в системі реєстру попереднім реєстратором вже були відкриті особові рахунки, не потрібно.

Взаємодія між суб'єктами первинного фінансового моніторингу на ринку цінних паперів здійснюється в рамках Національної депозитарної системи. Прямими учасниками є – депозитарії, зберігачі, реєстратори власників іменних цінних паперів; опосередкованими учасниками є – організатори торгівлі цінними паперами, банки, торгівці цінними паперами та емітенти.

Сферою діяльності Національної депозитарної системи є:

- стандартизація обліку цінних паперів згідно з міжнародними стандартами;
- уніфікація документообігу щодо операцій з цінними паперами і нумерація цінних паперів, випущених в Україні, згідно з міжнародними стандартами;

- відповідальне зберігання всіх видів цінних паперів як у документарній, так і в бездокументарній формах;
- реальна поставка чи переміщення з рахунка в цінних паперах з одночасною оплатою грошових коштів відповідно до розпоряджень клієнтів;
- акумулювання доходів (дивідендів, процентних виплат та виплат з погашення тощо) щодо цінних паперів, взятих на обслуговування системою, та їх розподіл за рахунками; регламентація та обслуговування механізмів позики та застави для цінних паперів, що беруться на обслуговування системою;
- надання послуг щодо виконання обов'язків номінального утримувача іменних цінних паперів, що беруться на обслуговування системою;
- розробка, впровадження, обслуговування і підтримка комп'ютеризованих систем обслуговування обігу рахунків у цінних паперах і здійснення грошових виплат, пов'язаних з банківськими та/або з іншими системами грошового клірингу на щоденній чи іншій регулярній основі.